

החלטת הממונה על המשמעת – פסק דין

1. לפנינו פרשה מורכבת שענינה האתיקה המחקרית בעבודתה של הנקבלת לתואר שני, שהוגשה ב-2021. הפרשה מערבת שאלות לא פשוטות הנוגעות לנורמות האתיות במסגרת בין-צוותית, של מעבדת מחקר, ויש לה הסתעפויות רבות.

2. הנקבלת, כעת תלמידת מחקר לתואר שלישי בפקולטה לרפואה, הייתה בעת הרלוונטית תלמידה לתואר מוסמך באותה הפקולטה, בהנחיית אחת מחברות הסגל (להלן: המנחה). הנקבלת ביצעה את המחקר לתואר שני במעבדתה של המנחה, ובקרה למנהלת המעבדה של המנחה באותה עת (להלן: מנהלת המעבדה). הקובלנה שבפנינו צמחה מתוך אותה מערכת יחסים משולשת – הנקבלת, תלמידת מחקר לתואר שני; המנחה של הנקבלת, חברת סגל באוניברסיטה; ומנהלת מעבדתה של המנחה. כאמור, לפחות בחלק מהזמן, הנקבלת ומנהלת המעבדה עבדו בצמוד זו לזו, תחת פיקוח המנחה.

3. הקובלנה עצמה הוגשה בעקבות תלונה שהוגשה על ידי מנהלת המעבדה, בפברואר 2023. בבסיס התלונה עומדת טענת מנהלת המעבדה כי, בעבודת המחקר שלה לתואר שני, הנקבלת העתיקה חלקים נרחבים מתוך עבודת מחקר עצמאית של מנהלת המעבדה, "תוך שהיא מציגה מצג שווא ותרמית משל היו תוצאות מחקר אלה פרי עבודתה... מבלי שהיתה שותפה... למחקר" (עמ' 1 לתלונה). להשלמת התמונה, מתנהלת במקביל תביעה לסעד כספי בבית משפט שלום – שהוגשה על ידי מנהלת המעבדה כנגד האוניברסיטה, המנחה, והנקבלת.

4. תקנון המשמעת – סטודנטים (תשס"ח) (להלן: התקנון), מעניק לרשויות האוניברסיטה – המזכירות האקדמית – את הסמכות לפתוח בהליכי משמעת אקדמיים. במהלך הדברים הרגיל, אם כן, ככל שמוגשת תלונה על ידי עובד או תלמיד אוניברסיטה, הרי שעל המזכירות האקדמית להפעיל שיקול דעת האם לפתוח בהליכי משמעת – כלומר, להגיש קובלנה – על יסוד התלונה (ראו למשל סימן א' וב' לפרק השישי בתקנון, ובפרט את ס' 40, 41-42 ו-48 לתקנון).¹

5. ואכן, טרם הוגשה קובלנה ערכה הקבילה בירור, במסגרתו פנתה הקבילה לוועדה הפקולטתית ליושרה במחקר (להלן: הוועדה ליושרה במחקר). עיקרי ממצאי הוועדה סוכמו במכתבה, מיום 24.7.2023, כדלקמן:

- הנקבלת ציטטה בפרק התוצאות בעבודת המחקר שלה ניסויים שנעשו במעבדה לפני התחלת לימודיה באוניברסיטה, ומבלי לציין את מקורם (אם כי הנקבלת כן הייתה שותפה לניסויי המשך המבוססים על אותן תוצאות). להתרשמות הוועדה, מדובר בטעות בתום לב, שמקורה חוסר ניסיונה של הנקבלת.
- עבודתה של הנקבלת כללה מספר רב של ניסויים שבוצעו במשותף עם מנהלת המעבדה (או תחת הדרכתה). היה מקום לציין את תרומתה של מנהלת המעבדה לניסויים אלו.
- הוועדה ביקשה מהנקבלת לתקן את העבודה כך שיציגו במפורש הניסויים בהם לא נטלה חלק כלל; וכן ייכלל פרק בסוף העבודה בו תפורט תרומתה של מנהלת המעבדה (ו/או של אנשי צוות אחרים ככל שתרומתם הייתה משמעותית).²
- הוועדה סבורה כי "אין במה שהובא לפנינו הוכחה לפגיעה ביושרה של המחקר". על כן, המלצת הוועדה הייתה לא להעמיד לדין משמעתי את התלמידה.

¹ אציין בשולי הדברים כי התלונה של מנהלת המעבדה הוכתרה כ"קובלנה", ולא היא. מדובר בתלונה. כאמור, הסמכות להגיש קובלנה מסורה לרשויות האוניברסיטה, והיא מותנית בהפעלת שיקול דעת.

² להשלמת התמונה, בדיון שנערך בפניי ביולי 2024, התברר כי העבודה המקורית הוסרה מהספרייה לשם תיקונה כאמור; וכי הנקבלת טרם סיימה לתקנה. טרם מתן פסק דיני, נמסר מהפקולטה הרפואה כי הנקבלת סיימה את התיקונים הנדרשים ושלחה העבודה המתוקנת לספרייה.

- הועדה קבעה כי תיאור המקרה יפורסם באופן מקוון "על מנת להדגיש את אחריות המנחה להדריך את תלמידי המחקר בכל הנוגע לאספקטים השונים של יושרה במחקר, [לרבות] . . . [מתן קרדיט לשותפים בעבודה]."
 - הועדה הדגישה כי החלטתה מבוססת על שמיעתן של המעורבות – הנקבלת, מנהלת המעבדה, והמנחה. עם זאת, לא נוהל הליך אדוורסרי (הכולל הצגת ראיות ואפשרות לחקירה נגדית).
6. על בסיס הבירור שנערך, הוגשה הקובלנה שלפנינו, ביום ה-27.12.2023. על פי כתב הקובלנה, "לאחר בדיקה שנערכה עלה כי חלקים מהמבוא לעבודה הועתקו ממאמרים שונים ללא שימוש נכון בכללי הציטוט וללא ציון המקור . . . בנוסף, התברר כי הנקבלת לא ציינה ייחוס . . . למשתתפים נוספים בניסויים שצוטטו בעבודת התזה, וביחס לחלק מהניסויים לא איזכרה כלל את העובדה שהיא עצמה לא היתה שותפה לעריכתם". בכך ייחס כתב הקובלנה לנקבלת עבירה של הפרת הוראות (ס' 29.4 לתקנון).
7. ניתן לומר, איפוא, כי הקובלנה כוללת שני רכיבים. האחד הוא היעדר הפנייה ראויה למספר מאמרים במבוא. כפי שנראה להלן, אין מחלוקת בנוגע לרכיב זה. השני הוא שימוש בתוצאות ניסויים קודמים – אותם ניסויים בהם הייתה מעורבת מנהלת המעבדה – תוך היעדר ייחוס כראוי למשתתפים נוספים באותם ניסויים (כאשר בחלק מהמקרים ההפנייה נעשתה אף לניסוי שהנקבלת לא הייתה שותפה כלל לעריכתו). רכיב זה מעורר שאלות לא פשוטות הנוגעות לעבירת הפרת ההוראות.
8. בינואר 2024 התקיים דיון הקראה בתיק (דיון זה לא התקיים בפניי – ניהלה אותו הממונה הקודמת על המשמעת). מדיון ההקראה עולה כי הנקבלת, שהייתה מיוצגת, הודתה בעיקרי העובדות המפורטות בכתב הקובלנה, אך כפרה בעבירת הפרת ההוראות. קו הטיעון העיקרי הוא שבכתיבת עבודת המחקר לא הופרו הוראות – הנקבלת פעלה לפי הנחיות המנחה, ולפי הנורמה בה נערכו מחקרים באותה מעבדה; רוב המאמרים אליהם לא הפנתה טרם פורסמו באותו זמן; בכל הניסויים שאליהם הפנתה הנקבלת היא הייתה מעורבת (גם אם השגת הנתונים ההתחלתיים נעשתה רק על ידי מנהלת המעבדה).
9. ביום 9.7.2024 התקיים, לראשונה בפניי, דיון (באופן מקוון). בדיון זה הציגו בפניי הצדדים הסדר טיעון. על פי ההסדר, על הנקבלת יושת עונש של נזיפה והרחקה על תנאי. הוצגו בפניי השיקולים. נטען, כי ההפרה העיקרית נעוצה בהיעדר הפניה למספר מאמרים בחלק המבוא, בהיקף מצומצם יחסית (ציטוט של ארבעה קטעים, ללא מרכאות). באשר להסתמכות על תוצאות ניסויים בהם הייתה מעורבת מנהלת המעבדה, להתרשמות הקבילה מדובר בטעות בתום לב (וראו גם את החלטת הועדה ליושרה במחקר). במהלך דיון זה התעוררה השאלה האם יש להרשיע את הנקבלת בהפרת הוראות בנוגע לכלל המעשים שיוחסו לה בכתב הקובלנה. אין מחלוקת כי הנקבלת לא הפנתה כראוי למספר מאמרים במבוא. אך ניתן לתהות לגבי הפרת ההוראות בכל הקשור להיעדר הפנייה לאותם ניסויים בהם הנקבלת לא נטלה חלק – בפרט, ככל שזו לא הייתה הנורמה המחייבת בעת כתיבת העבודה. לשון אחר: אם בעת כתיבת העבודה, לא הייתה בתוקף נורמה המחייבת את הנקבלת להפנות לתוצאות ניסויים בהם לא נטלה חלק, הרי שאין להרשיעה בחלק זה.
10. על כן ביקשתי שוב את עמדת הועדה ליושרה במחקר, בשני העניינים הבאים. באשר לניסויים שביצעה הנקבלת ביחד עם מנהלת המעבדה, ביקשתי לברר האם ההנחיה לפיה יש לכלול פרק המפרט את התרומה של אנשי צוות נוספים במעבדה (לענייננו, מנהלת המעבדה) עמדה בתוקף בעת כתיבת התזה (כזכור, התזה הוגשה ב-2021). שאלה נוספת התייחסה להסתמכות של הנקבלת על ניסויים שלא השתתפה בעריכתם (אלא רק, נניח, בניסויי המשך). כזכור, עמדת הועדה במכתבה מ-2023 הייתה שעל הנקבלת לשנות את נוסח העבודה ולציין בפירוש את הניסויים בהם לא נטלה חלק כלל. גם כאן, ביקשתי לברר האם הנורמה שהותוותה במכתב הועדה מ-2023 עמדה בתוקף גם בעת כתיבת התזה.
11. ביום 4.8.2024 התקבלה תשובת הועדה ליושרה במחקר. הועדה הבהירה כי בזמן אמת לא היו הוראות כלשהן ביחס לשני העניינים האמורים (כזכור הועדה סברה שאין מקום להעמיד לדין משמעת את הנקבלת). עם זאת, הועדה הבהירה כי עמדתה מסתמכת על "כללי אתיקה שראויים שיחולו".

12. יש מקום לשרטט את "גבולות הגזרה" של המקרה המונח לפניי. ראשית, בפניי מונחת הקובלנה שהוגשה נגד הנקבלת – ורק נגד הנקבלת. שאלת התקיימותן או אי התקיימותן של הפרות אתיות אחרות באותה סביבת עבודה אינה מענייננו.³

13. שנית, אדגיש שוב את היקף הקובלנה. המעשים המיוחסים לנקבלת בכתב הקובלנה הם אלו: העתקת חלקים מהמבוא ללא הפנייה הולמת למאמרים קודמים; הפנייה לניסויים קודמים בהם נטלו חלק אנשי צוות אחרים מהמעבדה (ולעיתים ללא השתתפות הנקבלת כלל), ללא מתן קרדיט כראוי. עבירת המשמעת היחידה המיוחסת לנקבלת היא עבירת הפרת ההוראות.

14. שלישית, לפניי מונח הסדר טיעון. עליי לקבוע האם אני מאשר אותו או לא. לפי הסדר הטיעון, יושת על הנקבלת עונש של נזיפה וכן הרחקה על תנאי. לפי הלכות קודמות, על בית הדין המשמעתי לכבד, ככלל, את הסדרי הטיעון אליהם הגיעו הצדדים; על בית הדין לפסול הסדרי טיעון רק "בנסיבות חריגות" (ראו למשל ע/2016/2). ניתן לומר, אם כן, שלצדדים יש מתחם רחב בו הם יכולים להגיע להסדר, שיכובד על ידי בית הדין המשמעתי.

15. האם, אם כן, הסדר הטיעון נמצא ב"מתחם" האמור? אדון בשאלה זו ביחס לשני הרכיבים בקובלנה: העתקת חלקים מהמבוא ללא הפניה ראויה; ושימוש בתוצאות ניסויים שנעשו (גם או רק) בידי אנשי צוות אחרים במעבדה, ללא מתן קרדיט.

הרכיב הראשון: קטעים מועתקים במבוא

16. עיינתי בחומרי התלונה. אכן, דומה כי במספר מקטעים במבוא של התיזה (אורכו של המבוא כ-7 עמ') נעשה שימוש בטקסט שנלקח ממאמרים אחרים (ראו את הפירוט בנספח 8 לתלונה שהוגשה על ידי מנהלת המעבדה). יובהר: במקרים אלו קיימת הפניה למאמרים קודמים, על ידי שימוש בהערות שוליים. על הנקבלת, איפוא, היה להשתמש במרכאות באותם מקומות שבהם הועתק באופן ישיר משפט ממאמר קודם (וכן להפנות למאמר המדויק ממנו נלקח הציטוט). עם זאת, להתרשמותי הפרת ההוראות כאן אינה ברף הגבוה. מעיון באותם חלקים במבוא עולה כי קטעים אלו הם גנריים, ככלל, וענינם סקירת ספרות קודמת (להבדיל מפיתוח עצמאי לכאורה).⁴ וכאמור לעיל, במקרים אלו כן ניתן ייחוס לספרות קודמת (אם כי דרך הערת שוליים ולא דרך שימוש במרכאות). לבסוף, להתרשמותי מכלל נסיבות העניין, הפרת ההוראות נעשתה בתום לב.

הרכיב השני: הסתמכות על ניסויים שנעשו במעבדה ללא מתן קרדיט הולם

17. השאלה אם נעברה כאן עבירת הפרת ההוראות או לא היא שאלה סבוכה. מחד, לזכות הנקבלת עומדת עמדת הועדה ליושרה במחקר. כזכור, הועדה ליושרה במחקר, שהיא הגוף המקצועי האמון על האתיקה המחקרית בפקולטה לרפואה, סברה במכתבה מ-2023 כי אין מקום להעמיד את הנקבלת לדיון משמעתי. משביקשתי הבהרות מהועדה ליושרה במחקר, הועדה הביעה את עמדתה כי הנורמות המחקריות

³ כאמור לעיל, מתנהל במקביל הליך אזרחי. על פני הדברים, היקפו של ההליך האזרחי רחב הרבה יותר מהיקפה של קובלנה זו.
⁴ ניתן להדגים באמצעות המשפט הבא מעבודתה של הנקבלת, בעמ' 8 לתיזה – שנלקח ממאמר אחר, ובו היה על הנקבלת להשתמש במרכאות כדי להבהיר שהמשפט מועתק, ולא להסתפק בהערות שוליים:

הראויות (כלומר, האופן ההולם בו על תלמיד מחקר לתת קרדיט לתוצאות ניסויים שנעשו במעבדה ששייכת למנחה) לא עמדו בתוקף בעת הרלוונטית, וכי הנקבלת פעלה בתום לב. מנגד, עניינו בעבירת הפרת הוראות; על פני הדברים, לא נדרש יסוד נפשי כלשהו להתקיימות העבירה, והנקבלת עשויה להיות מורשעת בהפרת הוראות גם אם פעלה בתום לב. מובן גם כי בית הדין המשמעותי הוא גוף עצמאי (וטוב שכך). הוא אינו כפוף לועדה הפקולטתית ליושרה במחקר. אכן, כנגד הנקבלת הוגשה קובלנה, על אף המלצת הועדה ליושרה במחקר שלא להגיש קובלנה. בנוסף, גם הועדה ליושרה למחקר הבהירה כי עמדתה מסתמכת על "כללי אתיקה שראויים שיחולו". לשון אחר: ניתן לומר שהנקבלת הפרה את ההוראות הבסיסיות הקשורות לאתיקה מחקרית, גם אם הכללים לא הובהרו (ולא היו ידועים לנקבלת) והיא פעלה בתום לב.

18. אין כוונתי להכריע בשאלה זו. שאלת הפרת ההוראות בענייננו, בכל הנוגע להסתמכות על ניסויים קודמים שנעשו במעבדה, מעוררת שאלות קשות הקשורות לאתיקה המחקרית ה"בין-צוותית", בתוך המעבדה. היא מעוררת גם שאלות משפטיות לגבי היסוד הנפשי המדויק הנדרש בעבירת הפרת ההוראות. לא נשמעו טיעונים, ראיות ועדים בשאלות אלו. למעשה, כל שהובא בפניי הוא העמדה האמורה של הועדה ליושרה במחקר. אני נוטה לדעה לפיה היעדר כללים ברורים אינו מחסן מפני עבירת הפרת ההוראות; כך, תלמיד עשוי להיות מורשע בעבירת הפרת ההוראות גם אם ההוראות לא היו ידועות, והן הופרו בשגרה. העובדה שהנורמה המשפטית לא הייתה ידועה, עם זאת, עשויה וצריכה להשליך על שאלת העונש הראוי. כאמור, איני מעוניין לקבוע מסמרות בסוגיה זו. כך או אחרת, ככל שיש לראות בהתנהלות הנקבלת משום הפרת הוראות – הרי שמדובר גם כאן בהפרת הוראות שאינה ברף הגבוה, מאותם טעמים שצינו לעיל.

אישור הסדר הפשרה

19. ניתן אם כן, לשוב ולפנות לשאלת אישור הסדר הפשרה. הצדדים הסכימו על עונש של נזיפה, בצירוף הרחקה על תנאי. הצדדים מסכימים כי נעברה עבירת הפרת הוראות בכל הקשור להיעדר הציטוט ההולם במבוא (ראו הדיון בפס' 16 לעיל). הצדדים חלוקים בשאלת הפרת ההוראות בכל הקשור להסתמכות על ניסויים קודמים שנעשו במעבדה (בהם השתתפה מנהלת המעבדה). נחה דעתי כי העונש עליו הסכימו הצדדים הוא עונש ראוי, בין אם נכיר בהפרת הוראות לגבי אותם ניסויי מעבדה ובין אם לאו. היעדר ציטוט הולם במבוא מצדיק כשלעצמו את העונש עליו הסכימו הצדדים. ומנגד, גם אם נכיר בהפרת הוראות לגבי הרכיב השני, אותם ניסויי מעבדה, עונש הנזיפה עודנו עונש ראוי. מדובר, בשני הרכיבים, בהפרת הוראות ברף הנמוך. כך או כך, אם כן, הסדר הטיעון נמצא ב"מתחם" אותו עלינו לכבד. על כן, אני מאשר את ההסדר אליו הגיעו הצדדים ומשית על הנקבלת עונש נזיפה.

20. תוצאה זו אמנם מותירה עמימות מסוימת לגבי התקיימות עבירת הפרת ההוראות בכל הנוגע להיעדר ייחוס הולם לעבודתה של מנהלת המעבדה. אך עמימות זו מתחייבת ממהותה של הפשרה, ומהמתחם הרחב שיש לצדדים להסכים להסדר כאמור.

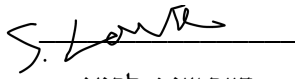
21. הצדדים לא ציינו בפניי את פרטי ההרחקה על תנאי עליה הסכימו. בנסיבות העניין, אני סבור כי יש מקום לעונש על תנאי משמעותי יחסית – בהיקף של שלושה סמסטרים למשך שלוש שנים.

22. אשר על כן, אני גוזר את עונשה של הנקבלת כדלקמן:

א. נזיפה.

ב. הרחקה על תנאי של שלושה סמסטרים, למשך שלוש שנים מיום מתן פסק הדין.

פסק הדין ניתן היום, 7.10.2024.

ד"ר שי נ. לביא

הממונה על המשמעת